

Далі вивчається поліптих як складна візуальна форма твору, що складається з більш ніж трьох частин, об'єднаних загальною темою, сюжетом, технікою. Учням пропонується, на вибір, створити ескіз складної композиційної форми. Та дається перелік тем: “День і ніч”, “Флора, Фауна”, а також “Чотири стихії” та “Пори року”.

Матеріали і техніка: роботу учень може виконати у будь-якій з вивчених технік.

Сьомий клас є завершальним роком у вивченні учнями основ декоративної композиції, а тому ці завдання стають суттєвою допомогою випускникам при виконанні дипломної роботи. Дають змогу їм вільно почуватись під час втілення у життя складних тем, ідей та композиційних вирішень.

**ПРОГРАММА ПО ДЕКОРАТИВНОЇ КОМПОЗИЦІЇ
ДЛЯ ДЕТСКИХ ХУДОЖЕСТВЕННИХ ШКОЛ
И ХУДОЖЕСТВЕННИХ ОТДЕЛЕНИЙ ШКОЛ ИСКУССТВ**

Татьяна Гончаренко

Анотация. Представлена программа по декоративной композиции, рассчитанная на воспитанников детских художественных школ и художественных отделений школ искусств.

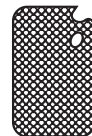
Ключевые слова: программа, декоративная композиция, художественная школа.

**THE PROGRAM ON DECORATIVE COMPOSITION
FOR CHILDREN'S ART SCHOOLS
AND ART BRANCHES OF SCHOOLS OF ARTS**

Tetiana Goncharenko

Annotation. The program on the decorative composition, aimed at pupils of children's art schools and art branches of schools of arts is presented.

Ключові слова: program, decorative composition, art school.

НАУКОВИЙ ПОШУК

удк

Леонід Прибєга

канд. архітектури, професор

Музеефікація об'єктів архітектурно-містобудівної спадщини. Методологічний аспект

Анотация. Стаття спрямована на поточення сутності поняття “музеефікація” в пам'яткоохоронній сфері, визначення принципів та форм музеефікації об'єктів нерухомої культурної спадщини і зокрема архітектурної.

Ключові слова: музеефікація, культурна спадщина, пам'ятка архітектури, автентичність, архітектурна форма, матеріальна субстанція пам'ятки, музей-пам'ятка, музей-заповідник.

Успішне вирішення завдань збереження об'єктів культурної спадщини, зокрема пам'яток архітектури і містобудування, в сучасних умовах потребує комплексного застосування певних охоронних та реставраційних заходів, належного їх утримання.

Серед низки охоронно-реставраційних заходів на об'єктах нерухомої культурної спадщини, визначених Законом України “Про охорону культурної спадщини”, наводиться й музеефікація, що трактується як сукупність науково обґрунтованих заходів, спрямованих на приведення об'єктів культурної спадщини у стан, придатний для екскурсійного відвідування [1]. Як один із пам'яткоохоронних заходів згадується музеефікація і в Законі України “Про охорону археологічної спадщини”, але без розкриття його змістовності [2].

З наведеного вище визначення музеефікації, важко зрозуміти, чи йдеться про створення умов демонстрації пам'ятки як своєрідного експоната, чи організацію в приміщенні об'єкта культурної спадщини музейної експозиції, власне пристосування пам'ятки під функцію музею. Отже, постає нагальна потреба поточнити це поняття.

Звертаючись до наукових напрацювань пам'яткоохоронного спрямування, зокрема, енциклопедичного довідника “Археологічне музейництво” знаходимо, що музеефікація — це напрям культурної політики та галузі музеезнавства (музейної справи), змістом якої є перетворення

нерухомих пам'яток історико-культурної спадщини в об'єкти музейного показу [3].

Розглядаючи питання класифікації музеїв, заторкує проблему музеєфікації нерухомих об'єктів культурної спадщини і Т. Юренева. Музеї, в основі яких об'єктами показу є власне пам'ятки архітектури чи інших видів, вона розглядає як ансамблеві, на відміну від типу колекційних [4].

Спроба осмислити особливості створення таких ансамблевих музеїв шляхом музеєфікації пам'яток фортифікаційної архітектури України стала визначальною метою статті О. Жукової [5]. Порушувалися в різний час питання музеєфікації пам'яток архітектури, історії та археології і в інших дослідженнях, зокрема в працях Е. Добровольської [6], В. Карпова [7], Д. Кепіна [8] та інших. Проте, загалом вони не розкривають сутність та засади музеєфікації нерухомих об'єктів культурної спадщини як комплексного пам'яткоохоронного заходу збереження надбань минувшини, що базується на сучасному розумінні сутності пам'яток.

Наш підхід до визначення сутності музеєфікації та засад застосування цього пам'яткоохоронного заходу пролягає через осмислення пам'ятки як документального свідчення історичного минулого і водночас твору мистецтва, її матеріальних складових, що є хранителями певної історико-культурної інформації.

Посилаючись на наші попередні дослідження [9], зазначимо що будь-яка пам'ятка архітектури з позицій морфологічного аналізу характеризується, передусім, архітектурною формою та матеріальною структурою.

Архітектурні твори минувшини, які у наш час отримали статус пам'яток, створювалися в основному для задоволення практичних потреб людей, тому їхня форма визначалася, передусім, утилітарно-технологічними вимогами. На формотворенні таких споруд позначилися, безперечно, рівень будівельної техніки і економічна спроможність замовників певної історичної доби. Разом з тим архітектурна форма, зумовлена утилітарними та конструктивними факторами, мала задовольняти і духовні потреби того чи іншого суспільства, тобто відповідати ідеалам епохи, узгоджуватися зі світосприйняттям та естетичними уподобаннями людей.

Внаслідок синтезу матеріальних і духовних здобутків кожна історична епоха виробила свою архітектурно-пластичну мову, або, точніше, стильову систему, яка й визначала характер архітектурного твору, закономірності побудови його форми. Створена за конкретних історичних умов і в контексті відповідного середовища, така архітектурна форма, як правило, характеризувалася композиційною цілісністю і функціональною відповідністю, або іншими словами, форма відповідала змістові архітектурного твору. Таким чином і в сучасних умовах візуальне сприйняття форми архітектурного твору як матеріалізованої композиційно цілісної системи пластичних елементів, організованих відповідно до функціональних потреб та естетичних уподобань суспільства певної історичної доби та усвідомлення змісту пам'ятки породжує в нашій уяві адекватний образ, здатний віддзеркалювати реалії минулого,

нести інформацію про життєдіяльність людей та суспільні процеси в усіх проявах.

Але архітектурна форма в процесі існування об'єкта зазнавала втрат і нашарувань, позбавлялась первісного вигляду, ставала стилістично й матеріально неоднорідною, а то й невідповідною властивим їй функціям. Водночас, споруда, що увібрала й зафіксувала матеріальні сліди історичних подій, розглядається як документ історії, який несе історичну інформацію, дає можливість відчутти плін часу. І саме всі різночасові матеріальні складові, що визначають сучасне існування пам'ятки, слід сприймати як матеріальну структуру. З цього випливає висновок, що науково-історичний інтерес становитимуть і рештки архітектурних форм, руїни давніх споруд, в окремих випадках пам'ятка може розглядатися як сукупність фрагментів архітектурних форм різних епох, об'єднаних матеріальною структурою пам'ятки.

Суттєвим матеріальним компонентом нерухомих пам'яток є місце спорудження, територія, пов'язана з історичним об'єктом. Як результат життєдіяльності людей навколо нього складається система нашарувань ґрунту у вигляді культурного шару. Органічно пов'язаний з давньою спорудою культурний шар є матеріальною складовою об'єкта охорони. В поєднанні культурний шар і матеріальна структура пам'ятки складають матеріальну субстанцію, яка загалом й визначає сучасне існування пам'ятки як документального джерела і є потенціальним хранителем історичної інформації, суспільна значущість якої безпосередньо визначається хронологічними даними об'єкта та історичними свідченнями, пов'язаними з ним.

Підсумовуючи розгляд складових пам'ятки, маємо наголосити, що саме інтеграція історико-культурної інформації, яку увібрала матеріальна субстанція пам'ятки як документ історії та усвідомлення архітектурно-художнього змісту, втіленого в архітектурній формі та її поверхні як мистецькому творі, становлять основу, завдяки якій у нашій уяві вимальовується історико-культурний образ пам'ятки. Але важливою умовою при цьому є автентичність складових як характеристика матеріального стану пам'ятки, що забезпечує її розгляд як оригінального твору архітектурного мистецтва і документа історії відповідної епохи.

Базуючись на розкритті сутності таких пам'яткоохоронних категорій, як архітектурна форма, матеріальна субстанція та автентичність, можемо визначити поняття пам'ятки архітектури як об'єкта, автентична архітектурна форма та матеріальна субстанція якого засвідчують архітектурно-будівельну діяльність людини у минулому і в поєднанні з історично успадкованим докільям становлять історичну, наукову, мистецьку або іншу культурну цінність.

Таке розуміння сутності пам'ятки означає, що будь-який об'єкт, який набуває статусу пам'ятки, апіорі стає об'єктом суспільної привабливості, показу його як своєрідного експоната. Це зовсім не є ствердженням, що всі об'єкти культурної спадщини слід музеєфікувати. Тільки найбільш

історично й художньо змістовні пам'ятки варті такої уваги. Але й вони потребують проведення певного комплексу пам'яткоохоронних заходів для надання їм належного експозиційного стану. Передусім, мають бути створені умови для забезпечення довгострокової схоронності матеріальної субстанції пам'ятки в автентичному стані. По-друге, з урахуванням експонування пам'ятки і залежно від стану схоронності об'єкта, необхідно провести комплекс консерваційних та реставраційних робіт, спрямованих на зміцнення пам'ятки та розкриття і виявлення її історико-культурної змістовності як стосовно інтер'єру, так і екстер'єру. Досить вагомим є також проведення комплексу заходів стосовно облаштування території пам'ятки, створення умов та інфраструктури для забезпечення функціонування експозиції і обслуговування відвідувачів.

Із сказаного вище випливає, що музеєфікація — це комплекс пам'яткоохоронних, в тому числі й реставраційних, заходів, що забезпечують збереження автентичної матеріальної субстанції об'єкта культурної спадщини та характерного довкілля, сприяють виявленню історико-культурної значущості пам'ятки та спрямованих на створення умов її експонування і доступності для відвідувачів.

З урахуванням існуючої типологічної класифікації об'єктів культурної спадщини, музеєфікації можуть підлягати як осібні пам'ятки, так і ансамблі, комплекси, історичні міста чи їх фрагменти. Як специфічну форму музеєфікації слід розглядати створення музеїв просто неба. Отже, об'єктами музеєфікації, або експонатами музеїв ансамблевого типу є самі пам'ятки — як осібні об'єкти чи їхні рештки, так і комплекси пам'яток, урбаністичні утворення. Залежно від виду музеєфікованих об'єктів культурної спадщини визначатиметься профіль музею-пам'ятки — історико-меморіальний, археологічний, історико-архітектурний, художній, етнографічний тощо. В окремих випадках ансамблевий музей може увібрати й споріднені з його музеєфікованим середовищем тематичні колекції, доповнюючи таким чином загальну змістовність музеєфікованої пам'ятки. Але тут не йдеться про пристосування об'єкта під музейну експозицію. Така колекція і відповідні експозиційні предмети не повинні змінювати експозиційне середовище пам'ятки.

Таким чином, музеєфікація покликана сприяти збереженню пам'яток, але й, водночас, вона спрямована на популяризацію культурної спадщини. І саме завдяки музеєфікації чимало пам'яток світової історії збереглися до нашого часу.

Практика музеєфікації пам'яток, зокрема архітектурно-археологічної спадщини, має давню історію і набула поширення наприкінці XVIII ст., коли активізувалися розкопки міст Геркуланума та Помпеї, прихованих шаром вулканічної лави при виверженні Візувія в 79 р. н.е., а також розчистки імператорських форумів в Римі. Винайдені фрагменти давніх споруд, віднайдені архітектурні деталі та інші артефакти виставлялися на показ безпосередньо в розкопках, ставали об'єктами експонування. Збережені в автентичному стані як документальні свідчення минувшини,

вони приваблювали численних відвідувачів, що в свою чергу потребувало приведення руїн в експозиційний вигляд та належне облаштування території. Щоб фрагменти споруд були більш сприйнятими широкими верствами населення, їх збирали з окремих розрізаних архітектурних деталей. Так набув поширення метод анастилозу, що означає поставити архітектурну деталь на своє місце. Завдяки застосуванню анастилозу було музеєфіковано чимало пам'яток Помпеї, Геркуланума, Римських форумів, а згодом і Стародавньої Греції.

На рубежі XVIII—XIX ст. в Римі реставрують Колізей, арки Тіта і Костянтина та інші об'єкти часів Римської імперії, розглядаючи їх як оригінальні архітектурні експонати. Дещо пізніше досвід музеєфікації античних об'єктів набув поширення в Греції. Масштабні дослідження та фрагментарна відбудова пам'яток методом анастилозу забезпечили збереження та музеєфікацію Парфенона, храму Ніки Аптерос, Ерехтейона та інших пам'яток Афіньського акрополя.

Доречно відзначити, що в цей час в Україні були проведені наближені до музеєфікації охоронно-реставраційні роботи зі збереження руїн Золотих воріт в Києві, виконані в 1836–1837 роках архітекторами Ф. Меховичем та В. Беретті.

На сьогодні відомо сотні музеєфікованих архітектурно-археологічних та архітектурних об'єктів в різних країнах світу, серед яких руїни міст Баальбека і Пальміри, святилище Аполлона в Дельфах, рештки скального міста Петра, теракотова армія імператора Цінь в Сіані та інші.

Як і в минулі часи, так і в нинішніх умовах, музеєфікація архітектурно-археологічних об'єктів базується на принципах збереження виявлених артефактів в автентичному стані із застосуванням таких реставраційних дій як розкриття (тобто видалення зайвих нашарувань), зміцнення матеріальної субстанції пам'яток та часткового відтворення їхньої форми методом анастилозу. Важливою умовою якісної музеєфікації залишається належна організація пам'яткових територій.

Застосування подібної методики дозволило, зокрема, музеєфікувати в Україні пам'ятки Херсонеса Таврійського.

Висока архітектурно-мистецька та історико-меморіальна цінність окремих пам'яток, навіть більш пізнього хронологічного виміру, можуть стати визначальними у вирішенні питання їхньої музеєфікації, зокрема таких, в яких гармонійно поєдналися з архітектурною формою стінопис та декоративна пластика. Такими прикладами музеєфікації в Україні можуть слугувати Софійський собор в Києві з унікальними мозаїками і фресками XI ст., дерев'яні храми Св. Юрія в м. Дрогобичі та Св. Духа в Потеличі на Львівщині, стіни яких в інтер'єрі суцільно покриті сюжетними розписами XVII ст. Подібні пам'ятки, що характеризуються високою історико-культурною змістовністю, здатні приваблювати численних відвідувачів, емоційно захоплювати їх та викликати естетичну насолоду — власне набувати значення архітектурних експонатів. Але, безумовно, такі пам'ятки потребують забезпечення доступності їй, водночас, створення

умов для належного утримання об'єктів та збереження їх в автентичному стані, недопущення будь-яких пошкоджень і руйнацій.

Музеефікації можуть підлягати меморіальні будинки-пам'ятки, пов'язані з життєдіяльністю видатних особистостей. Відтворене на відповідний історичний період автентичними артефактами характерне середовище може приваблювати чисельних туристів і шанувальників історії як, наприклад, будинок на так званому Козиному болоті в Києві, де в 1846–1848 роках мешкав Т. Г. Шевченко, чи будинок І. Франка у Львові.

Сучасний світовий досвід музеефікації виходить за рамки експонування архітектурно-археологічних та осібних пам'яток. Відомо чимало прикладів досить вдалої й ефективної музеефікації містобудівних утворень — пам'яткових ансамблів, комплексів, а то й фрагментів історичних міст. Серед таких музеефікованих урбаністичних утворень добре відомі імператорський палац, або так зване закрите місто в Пекіні, міста Венеції в Італії та Толедо в Іспанії, передмістя Санкт-Петербурга та ін. Застосування заходів музеефікації, зокрема щодо організації і утримання пам'яткових територій, простежуються на таких відомих історичних ансамблях України, як, наприклад, фортецях у Кам'янці-Подільському, Хотині, Білгород-Дністровському, Судаку, замку у Луцьку, Воронцовському палаці в Алушці та ін.

Торкаючись засад музеефікації ансамблів і урбаністичних утворень, слід зазначити, що окреслення екскурсійних маршрутів і забезпечення огляду пам'яркової експозиції, а також організація місць відпочинку та побутового обслуговування мають базуватися на матеріалах зонування території комплексу з виділенням експозиційної зони, зони обслуговування відвідувачів, адміністративно-господарської, рекреаційної та ін.

Останнім часом в багатьох країнах Європи поширюється практика музеефікації пам'яток індустріальної архітектури. Водяні і парові млини, ремісничі майстерні, старі заводи і фабрики, транспортні комунікації, що не використовуються в сучасних умовах, стають після їхньої реабілітації об'єктами суспільної привабливості. Основним предметом експонування тут є діючі традиційні механізми та технологічні процеси, характерні для певних історичних періодів розвитку науки і техніки.

За принципами музеефікації створюються й музеї просто неба або скансени. Основою формування експозицій музеїв-скансенів є можливість переміщення оригінальних пам'яток, переважно дерев'яного зодчества, та моделювання з них на вільних від забудови територіях характерного історичного середовища. Як засвідчує досвід, створені в Україні музеї просто неба в Києві, Львові, Переяслав-Хмельницькому, Ужгороді Чернівцях не тільки дозволили забезпечити охорону численних пам'яток народної архітектури та предметів вжитку, приречених на зникнення, а й через експонати ефективно пропагувати національні традиції та культуру українського народу. Аналогічно як і при музеефі-

кації пам'яткових комплексів музейна територія скансена потребує зонування — виділення зон: експозиційної, адміністративно-господарської, рекреаційної тощо; мають бути визначені місця відпочинку та побутового обслуговування відвідувачів.

Отже, музеефікацію слід розглядати як комплексний пам'яткоохоронний захід, що поширюється на всі типи об'єктів архітектурно-містобудівної спадщини, і поєднує в собі дії із забезпечення збереження пам'ятки та приведення її до експозиційного стану. Так як визначальною метою музеефікації є створення умов для естетичного й історичного пізнання об'єкта, то комплекс заходів має, передусім, спрямовуватися на розкриття цінності пам'ятки, її значущості як оригінального твору архітектурного мистецтва та документального свідчення історичного минулого. До важливих завдань музеефікації відноситься створення належних умов на об'єкті для відвідувачів.

1. Закон України “Про охорону культурної спадщини”. — Пам'яткознавство: правова охорона культурних надбань. Зб. док. / упоряд.: Л. В. Прибега (кер. проекту) та ін. — К.: Ін-т культурології Акад. мист. України, 2009. — С. 41.
2. Там само. — С. 72.
3. *Археологічне музейництво*. Енциклопедичний довідник (авт.-упоряд. Д. В. Кепін) Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК. — К., 2010. — С. 67.
4. Юрєнева М. Ю. Музееведение: Учебник для высшей школы. — 3-е изд., испр. и доп. — М.: Академический проспект, 2006. — С. 339.
5. Жукова О. Використання замків України шляхом їх музеефікації як ансамблевих музеїв. — Замки України: дослідження, збереження, використання. Серія збірників наукових праць (За загальною ред. О. Береговського). — Галич, Київ, 2011. — С. 82–92.
6. Добровольская Э. Д. Музеефикация памятников архитектуры: Теория и практика / Э. Д. Добровольская / Музейное дело и охрана памятников: Обзор информации. — Вып. 1. — М.: НИО “Информкультура”, 1989. — С. 124–138.
7. Карпов В. Памятник архитектуры как объект музеефикации. — Актуальные проблемы советского музееведения. — Сб. науч. тр. — М., 1987. — С. 40–49.
8. Кепін Д. Музеефікація об'єктів археологічної спадщини в Європі: на прикладі пам'яток первісної культури. — К.: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2005. — 176 с.
9. Прибега Л. В. Охорона та реставрація об'єктів архітектурно-містобудівної спадщини України: методологічний аспект. — К.: Мистецтво, 2009. — С. 69–74.

МУЗЕЕФИКАЦИЯ ОБЪЕКТОВ АРХИТЕКТУРНО-ГРАДОСТРОИТЕЛЬНОГО НАСЛЕДИЯ. МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Леонид Прибега

Аннотация. Статья направлена на уточнение сущности понятия “музеефикация” в памятниксохранительной сфере, определение принципов и форм музеефикации объектов недвижимого культурного наследия, и в частности архитектурного.

Ключевые слова: музеефикация, культурное наследие, памятник архитектуры, аутентичность, архитектурная форма, материальная субстанция памятника, музей-памятник, музей-заповедник.